

Eén kerstboom met kluit

Naar een gezamenlijke informatie-infrastructuur voor Nederlandse bibliotheken

Ook na afsluiting van het Darwin-jaar worstelt de Nederlandse bibliotheekwereld met een *missing link*. In de landelijke informatie-infrastructuur gaapt een diep gat tussen openbare en wetenschappelijke bibliotheken. De eindgebruikers, de Nederlandse burgers, zijn het lijdend voorwerp: zij hebben geen toegang tot de met publieke middelen opgebouwde Collectie Nederland. Een kennissamenleving als de onze verdient een degelijke en gezamenlijke informatie-infrastructuur, of, in de beeldspraak van de projectgroep Bibliotheekinnovatie, een kerstboom met kluit. Dat stelt Johan Stapel, hoofd Catalogisering en Metadatabeheer en adviseur Nationale Informatie-infrastructuur bij de Koninklijke Bibliotheek. Hieronder beschrijft hij, niet gehinderd door financiële en bestuurlijke complicaties, zijn droomscenario.

Sinds vorig jaar zijn onder auspiciën van het sectorinstituut (SIOB), de branchevereniging (VOB) en het consortium Gemeenschappelijke Informatie Infrastructuur (GII) een aantal veelbelovende initiatieven genomen, waarbij Bibliotheek.nl een belangrijke uitvoerende rol speelt. (Voor de huidige stand van zaken verwijst ik naar mijn artikel in het meinummer van de *Nieuwsbrief Nieuw Bibliotheekwerk*: 'Nationale informatie-infrastructuur: hoe is de stand?'.)

Momenteel wordt het grondwerk verricht dat voorafgaat aan de bouw van de nieuwe digitale bibliotheek. Als straks de fundamenteen worden gestort, kunnen we ons gaan verheugen op een groot aantal bouwactiviteiten die het imago en het dienstenniveau van alle Nederlandse bibliotheken zullen moeten verhogen. Wat moeten we ons bij de komende bouwactiviteiten voorstellen? Wie zijn de architecten, de aannemers en de uitvoerders? Wie houdt er toezicht? Hoe wordt de inrichting van de digitale bibliotheek? Welk beeld kunnen we vormen van de infrastructuur zoals die er eind 2011 uitziet? Dit artikel is een poging de mogelijke contouren van die nieuwe gezamenlijke informatie-infrastructuur te schetsen. Wat voor moois staat ons te wachten als het innovatieproces focus, tempo en regie houdt? Een droomscenario over een kerstboom met twaalf ballen en een piek.

Droomscenario

1. In juni 2010 besluit de Algemene Ledenvergadering dat de VOB een overeen-

komst met NBD/Biblion mag afsluiten over de **centrale inkoop van boeken**: collectievorming zal volledig op basis van *standing order* gaan plaatsvinden. De VOB fungeert hierdoor als inkoopconsortium. NBD/Biblion krijgt opdracht zijn mediaselectie voortaan af te stemmen op de **collectieprofielen** van zijn afnemers. Met drie basisbibliotheken wordt een *pilot* gestart om de efficiencywinst te bepalen die ter vergadering door enkele voorstanders wordt ingeschat op 'zeer honderd fte'. De ALV gaat akkoord met het voorstel vanuit het project Franchiseformule om de besparingen in te zetten voor de uitrol van sectorbrede marketingplannen en geeft de Stichting PSO Nederland opdracht tot het uitwerken van de *business case* voor een landelijke *floating* uitleencollectie.

2. In augustus 2010 starten NBD/Biblion en OCLC Nederland met het inrichten van een mechanisme waarmee **bezitsgegevens van openbare bibliotheken** vanuit het bestelsysteem van NBD/Biblion geautomatiseerd kunnen worden toegevoegd aan het landelijke catalogiseersysteem GGC. Door deze centrale bezitsregistratie wordt het voor NBD/Biblion een stuk eenvoudiger om collectieanalyses uit te voeren en de bibliotheken te ondersteunen bij het inregelen van hun collectieprofielen. De in de *Agenda voor de Toekomst* gepropageerde **long tail-strategie** begint nu in de praktijk te werken: door de centrale bezitsregistratie kan worden voorkomen dat titels per ongeluk uit de netwerk-

collectie verdwijnen. Bibliotheek.nl en Stichting PSO Nederland zorgen ervoor dat de titeldata worden gekoppeld aan de transactiedata die zijn opgenomen het centrale *datawarehouse*.

3. In september 2010 is al de helft van het bezit van de openbare bibliotheken toegevoegd aan de GGC-database. De collecties van openbare bibliotheken worden stap voor stap zichtbaar in WorldCat en Google. Er wordt druk geprogrammeerd aan het mechanisme dat ervoor moet zorgen, dat nieuwe aanschaf automatisch wordt toegevoegd en afgeschreven bezit wordt verwijderd door koppelingen met de lokale bibliotheeksystemen. Bij Bibliotheek.nl wordt ondertussen hard gewerkt aan een publieksversie van de **Nationale Bibliotheekcatalogus**.

4. In oktober 2010 wordt in een gezamenlijk najaarsoverleg tussen het ministerie van OCW, het SIOB en UKB afgesproken, dat toegang tot de **Netwerkcollectie van Nederlandse Bibliotheken** voortaan beschouwd wordt als een **basisvoorziening voor alle Nederlandse burgers**. Het persbericht hierover haalt de voorpagina's van de landelijke pers. De minister van OCW laat zich verleiden zichzelf te betitelen als 'de minister van verkeer en waterstaat van de informatiesamenleving'. De KB krijgt van de minister opdracht om met de Nederlandse uitgeverij een mantelovereenkomst af te sluiten over de algemene voorwaarden waaronder geregistreerde bibliotheekgebruikers toegang kunnen krijgen tot niet-rechtenvrije digitale content.

5. In november 2010 nemen de bibliotheken met veel genoegen kennis van het gezamenlijke initiatief van **NBD/Biblion** en het **Centraal Boekhuis** om

een **Nederlands e-bookplatform** in te richten dat geschikt is voor uitleening, verkoop en *printing on demand*. NBD/Biblion en CB blijken al met OCLC en

Bibliotheek.nl te hebben afgesproken dat het *e-bookplatform* zal worden gekoppeld aan de Nationale Bibliotheekcatalogus. KB en DBNL delen mede dat alle rechtenvrije gedigitaliseerde boeken gratis zullen worden aangeboden.

6. Op 10 december 2010 gaat Bibliotheek.nl tijdens het Eerste Nationaal Bibliotheekcongres *live* met de betaversie van de **Nationale Bibliotheekcatalogus (NBC)**. Deze is voorzien van een open index en heeft een standaard *widget*, die eenvoudig kan worden geïntegreerd in bibliotheek- en boekensites en kan worden gekoppeld aan de catalogusinterfaces van gecertificeerde leveranciers van lokale bibliotheeksystemen.

7. UKB en de VOB besluiten de financiële drempel voor de toegang tot de Netwerkcollectie Nederland fors te verlagen. Met ingang van 1 januari 2011 gelden **landelijke en uniforme tarieven** voor interbibliothecair leenverkeer en documentlevering. De juridische commissie van de FOBID wordt gevraagd te adviseren over de voorwaarden waaronder niet-rechtenvrije digitale content mag worden doorgeleverd en/of opgevraagd. Deze adviseert om met de STM-uitgevers een systeem in te richten dat zorgt voor een *digital rights management (DRM)*, dat enerzijds recht doet aan het eigenaarschap van de digitale content en anderzijds de mogelijkheid schept voor bibliotheken om digitale publicaties op aanvraag door te kunnen leveren.

8. Vanaf 1 februari 2011 kan iedere Nederlander die lid is van een bibliotheek beschikken over een **nationale bibliotheekpas** waarmee thuisgebruik mogelijk wordt van een uitgebreid pakket aan full-text databestanden, waaronder duizenden *e-books*, *e-journals* en *streaming AV-media*. De openbare bibliotheekbranche constateert in de volgende maanden een spectaculaire toename van het aantal nieuwe leden.

9. In maart 2011 sluit de KB met het Nederlands Uitgeversverbond (NUV) een nationale mantellicentie af, waarin is vastgelegd dat digitale wetenschappelijke en algemene publicaties full-text kunnen worden opgevraagd door geregistreerde gebruikers van Nederlandse bibliotheken en er afdracht van copyright plaatsvindt op basis van gebruiksstatistieken. Het businessmodel maakt raadpleging van wetenschappelijke content mogelijk tegen billijke *pay per view*-tarieven. Het ministerie van Economische Zaken besluit de vergoeding die daarvoor aan de uitgeverij moet worden uitgekeerd te compenseren vanuit het PRIMA-stimuleringsfonds voor de Nederlandse kenniseconomie.

10. Op 1 juni 2011 maakt SURFnet bekend dat zij

alle Nederlandse bibliotheken zal aansluiten op *SURFfederatie*. Hierdoor krijgen bibliotheekleden met een Nationale Bibliotheekpas, gebruikmakend van een landelijk systeem voor **federatief identity management**, *single sign-on* toegang: een geregistreerde gebruiker hoeft voortaan slechts eenmaal in te loggen om toegang te krijgen tot online databases en andere digitale bibliotheekdiensten.

11. In nauwe samenwerking met Stichting SURF ontstaan **nieuwe diensten voor het hoger onderwijs**. Op 1 september 2011 wordt een publieke *discovery service* voor wetenschappelijke tijdschriftartikelen geopend, die is ontwikkeld door de KB in samenwerking met universiteitsbibliotheken. Aan het begin van het nieuwe academische jaar wordt door UKB en de Samenwerkende Hogeschoolbibliotheken (SHB) de site **Willenweten.nl** gelanceerd, waar *open access* wordt geboden tot meer dan een miljoen publicaties van studenten uit het hoger onderwijs. Enig minpunt is dat de site die dag bezwijkt ten gevolge

van het grote aantal online bezoekers.

12. Verrassend succesvol is Wie-wat-waar-en-wanneer (www), een innovatieve toepassing van *semantic web*-technologie waarmee gebruikers op een eenvoudige manier verbindingen kunnen leggen tussen concepten uit *DBpedia*, de *wiki knowledge base*, en publicaties in de NBC. De *social tagging* en de links naar *Wikipedia* blijken een nuttige aanvulling op de door bibliotheken toegekende trefwoorden. Ook musea en archieven maken gebruik van de mogelijkheid om *crosssectorale* verbanden te leggen met bibliotheekcollecties. *Wwww.nl* ontwikkelt zich tot een *killer app* voor mobiele telefoons als blijkt dat informatie over een met de mobiele telefoon gefotografeerd voorwerp of gebouw ter plekke kan worden opgevraagd.

Landelijke organisaties

Wat is er in korte tijd veel gebeurd. In nauwelijks twee jaar tijd is een aantal belangrijke infrastructurele uitdagingen opgelost en hebben de landelijke

organisatie zich sterk ontwikkeld:

- . De stichtingen PSO Nederland en Bibliotheek.nl hebben zich omgevormd tot de coöperatieve **Landelijke Service Organisatie (LSO)**, een *shared service center* met als missie zorg te dragen voor optimale exploitatie en ontwikkeling van de landelijke service-infrastructuur.
- . Netwerkorganisatie SURF heeft zich gecommitteerd aan het beschikbaar stellen van breedbandnetwerk en de identificatiemechanismen die zorgen voor betrouwbare toegang tot digitale informatie.
- . Het **GII-consortium** regelt de klant-leverancierrelatie met OCLC Nederland op een slagvaardige en zakelijke manier en vormt de *mother ship connection* van de landelijke gemeenschappelijke informatie-infrastructuur. Het succes van de aansluiting van de OB-sector op de vernieuwde GII wekt grote interesse in andere bibliotheeksectoren. In nog geen jaar tijd wordt het GII-consortium uitgebreid met hogeschoolbibliotheken, wetenschappelijke speciale bibliotheken, archieven en gespecialiseerde kenniscentra van ministeries, musea en ziekenhuizen.
- . OCLC Nederland heeft zijn *business-model* aangepast. Er is een scheiding aangebracht tussen diensten op het gebied van metadata ('onze *core business*') en additionele bibliotheekdiensten, zoals *ibl*, specifieke *discovery tools* en *API's*. De meest innovatieve *apps* zijn door het Amerikaans moederbedrijf ontwikkeld in relatie tot *WorldCat*. Nederland blijkt voor OCLC een *show case* van de geslaagde nationale netwerkstructuur van wetenschappelijke en openbare bibliotheken.
- . NBD/Biblion heeft op verzoek van VOB en Bibliotheek.nl een landelijk bibliografisch kennisnetwerk opgezet en draagt - naar Deens model, met de KB en OCLC Nederland als strategische partners - zorg voor het beheer van de bibliografische metadata en de uitbreiding van het onderwerpgericht zoeken in de NBC.

Politiek

Bij de Algemene Beschouwingen constateert de **Tweede Kamer** met grote tevredenheid dat er in de OB-sector onder regie van het sectorinstituut een

Scholieren als mediatrainer aan de slag in bibliotheken

Scholieren zullen in het kader van hun maatschappelijke stage als junior-mediatrainers in bibliotheken worden ingezet. In het schooljaar 2010-2011 zullen in totaal duizend mediawijze stageplekken worden ingevuld door middelbare scholieren.

Tijdens de Week van de Mediawijsheid (24 november t/m 1 december 2010) gaan scholieren bibliotheekbezoekers helpen met mediawijsheidsvragen. Bijvoorbeeld: Hoe kan ik twitteren? Hoe plaats ik foto's op Facebook? Hoe kan ik veilig online geld overmaken? Demissionair staatssecretaris Van Bijsterveldt, die op 7 juni in DOK Delft de aftrap gaf voor de campagne om stagiaires te werven, vindt dit echt iets voor scholieren. 'Jongeren zijn in de informatiesamenleving opgegroeid en

als geen ander geschikt om mensen te leren hoe verantwoord om te gaan met de diverse media', zegt ze op de website van het ministerie van OCW.

Training

De stageplaatsen zijn het resultaat van een samenwerking van scholen, bibliotheken en Mediawijzer.net, het expertisecentrum dat ouders en kinderen helpt verantwoord en creatief om te gaan met internet, televisie en andere media. Van de 150 basisbibliotheken doen er 115 mee aan de Week van de Mediawijsheid: meer dan 650 vestigingen. De 'kartrekkers' van deze bibliotheken kunnen een training van een halve dag bij Mediawijzer.net volgen. 'Daarin draait het om de inzet van en omgang met stagiaires in de bibliotheek', zegt Mary Berkhout, programmanager van Mediawijzer.net. 'Wat houdt een maatschappelijke stage in, waar vind je goede stagiaires, hoe leid

je ze op, welke taken kunnen ze verrichten? Daarnaast gaan bibliotheken zelf hun lokale plannen van aanpak opstellen. Zij kunnen daarbij gebruikmaken van instrumenten die Mediawijzer.net beschikbaar stelt, zoals een vragenwegwijzer, een draaiboek en een lesprogramma voor maatschappelijke stagiaires.'

Zoektocht

De komende tijd gaan bibliotheken op zoek naar geschikte stagiaires. 'We hebben al contacten met het onderwijs, we ontvangen regelmatig brieven van middelbare scholieren die hun interesse kenbaar maken én Delft heeft een stagebank, waarin vraag en aanbod op stagegebied bij elkaar komen', vertelt Loek Middendorp van de afdeling personeelszaken van DOK Delft over die zoektocht. 'We verwachten daarom zeker voldoende geschikte stagiaires te vinden. Op dit moment weten we nog niet precies wat we hen willen laten doen; we zijn nog druk bezig met ons plan van aanpak. In elk geval is het de bedoeling om stageplaatsen voor leerlingen van verschillende niveaus te creëren: vwo, havo en vmbo.'

Tekst: Femke van den Berg

Doemscenario

Hieronder een opzetje voor een doemscenario dat door de sceptici verder kan worden aangevuld:

1. Nadat in juli 2010 SIOB en BNL hun aanbestedingsbeslissing bekend hebben gemaakt, kondigt een aantal teleurgestelde systeemleveranciers aan dat zij samen gaan werken aan de NBNCOB, de Nieuwe en Betere Nationale Catalogus voor Openbare Bibliotheken.
2. Het eerste kabinet Rutte zet in september 2010 als onderdeel van de bezuinigingsmaatregelen een streep door de door de bibliotheekbranche verwachte innovatiegelden. OCW geeft SIOB opdracht de projecten te stoppen of op zeer basale wijze af te ronden. SIOB en VOB spelen elkaar de zwarte piet toe. Op gemeentelijk niveau krijgen bibliotheken te maken met kortingen tot 25% en in de meeste provincies wordt de subsidiering aan de PSO's gehalveerd.
3. Op 1 maart 2011 gaat de NBNCOB *live*. De catalogus bevat alle titels uit het NBD/Biblion bestelsysteem, aangevuld met de titels en bezitsgegevens van een aantal *VUBIS*-bibliotheken en de bibliotheken die de overstap naar *BICAT-Wise* hebben gemaakt.
4. Serials Solutions maakt in juli 2011 bekend in 2012 te stoppen met de doorontwikkeling van de ABL wegens uitblijven van opdrachten vanuit BNL.
5. In juli 2011 is het ook mogelijk om de NBNCOB te gebruiken voor het aanvragen ('gastlenen') van boeken; 40% van de holdings van de openbare bibliotheken zijn inmiddels toegevoegd.
6. In oktober 2011 gaat het *e-book*platform van Bol.com *live*. Het blijkt een groot succes. De uitleencijfers van de openbare bibliotheek schieten in een duikvlucht.
7. ...
8. ...

fors aantal basisdiensten is gelanceerd en dat ook de universiteitsbibliotheken hun maatschappelijke waarde hebben versterkt. Kamerleden dringen er bij het kabinet op aan in de Miljoenennota aangekondigde bezuinigingen op het bibliotheekwerk terug te draaien, want ten gevolge van de financiële crisis vindt een opleving plaats in het aantal uitleningen, terwijl tegelijkertijd ook DoD, het op verzoek laten digitaliseren van gedrukte publicaties, sterk stijgt. Verder wordt gesignaleerd dat de vele nieuwe *collaboratories* hebben geleid tot versterking van het zelfbewustzijn en de innovatiekracht van de gehele erfgoedsector. In de OB-sector worden onder auspiciën van het SIOB en VOB interessante diensten ontwikkeld door de nieuwe LSO-coöperatie. Een groeiende groep informatieprofessionals maakt intensief gebruik van *open source*-ontwikkel-

platforms en laat zien dat hoe snel nieuwe ideeën kunnen worden omgezet in *widgets* en mobiele *apps*. De minister neemt het verzoek van de Kamer in beraad.

Piek

Het is december 2011. Op het druk bezochte **Tweede Nationaal** Bibliotheekcongres stellen vele sprekers vast dat de bibliotheeksector een ongekende inhaalslag heeft gemaakt bij het vernieuwen van haar diensten. Op de slotdag verschijnt de minister van OCW ten tonele en deelt mede dat

ondanks alle landelijke bezuinigingsmaatregelen het budget voor de bibliotheekinnovatie zal worden verdubbeld. De excellentie zet zijn toezegging kracht bij door op het podium, vanaf een inderhaast aangesleept keukentrapje, een symbolische 'piek' op de kerstboom-met-kluit te plaatsen. In de afsluitende forumdiscussie verklaren zelfs de grootste sceptici dat de toekomst van de Nederlandse bibliotheeksector er zonnig uitziet.

Tekst: Johan Stapel
Tekening: Roel Ottow

Reageren op dit artikel?
Mail naar Bibliotheekblad:
bibliotheekblad@nbbiblion.nl
of ga naar het Forum van Bibliotheek 2.0:
<http://bibliotheek20.ning.com/forum/topics/kerstboom-met-kluit>